

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه قم

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته اخلاق گرایش فلسفه اخلاق

عنوان:

بررسی رابطه قاعده زرین اخلاق و قاعده لاضرر و لاضرار فقه

استاد راهنما:

دکتر سید احمد فاضلی

نگارنده:

امید پور حسرت

تابستان ۱۳۹۹

تاریخ: ۱۳۹۹/۱/۲۳
شماره: ۱۰۱۸۵-د-ال
پیوست: ضمیمه ۵

بیت

« صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد »

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریع)

جلسه دفاعیه پایان نامه کارشناسی ارشد (ناپيوسته) آقای امید پورحسرت شل سر

رشته اخلاق-فلسفه اخلاق به شماره دانشجویی ۹۷۲۴۰۰۷۰۰۲ دوره نوبت دوم

تحت عنوان بررسی رابطه قاعده زرین اخلاق و قاعده لاضرر و لاضرار فقه

با حضور هیأت داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ ۱۳۹۹/۰۶/۳۱ تشکیل گردید. در این جلسه، پایان نامه با موفقیت مورد دفاع

قرار گرفت قرار نگرفت و نامبرده نمره با عدد ۱۹ با حروف **نوزدهم** نام

درجه عالی خیلی خوب خوب متوسط مردود دریافت نمود

نام و نام خانوادگی	سمت	رتبه علمی	امضاء
سید احمد فاضلی	استاد راهنما	استادیار	
سید محمد حسینی سوزگی	استاد ناظر	استادیار	
احمد بهشتی مهر	نماینده تحصیلات تکمیلی و ناظر شکلی	استادیار	

مدیر خدمات آموزشی
نام و امضاء

معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی دانشکده
نام و امضاء

شماره ۲۴ آئین نامه کارشناسی ارشد سال ۱۳۹۴ نمره پایان نامه بر مبنای آیین نامه تعیین شده است و به صورت کلی و به شرح زیر اعلام می‌نماید:
* نمره کل (مجموع از ۱۴)
* متوسط (۱۴/۹۹) - ۱۲
* خوب (۱۲/۹۹) - ۱۰
* خیلی خوب (۱۰/۹۹) - ۸

نشانی:
قم، جاده قدیم اصفهان،
دانشگاه قم
کد پستی: ۳۷۱۶۱۲۶۱۱
تلفن: ۳۳۸۵۳۳۱۱

دسترس به این مدرک بر روی سیستم ثبت و اشاعه اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده است. خواهشمند است با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدفهای علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایه قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوطه عمل فرمایید.
معاونت آموزشی

تقدیم به مادر گیتی، ام‌ابیهها، حضرت زهرا(س) که با کلام آسمانی «الجار ثم الدار»،
حد اعلای قاعدهٔ زرین و درس بزرگ انسانیت را برای انسان جاودان نمود.

با تشکر و سپاس بیکران از دکتر سید احمد فاضلی که شکل‌گیری این پژوهش مرهون راهنمایی‌ها و انگیزه‌بخشی بزرگوارانه ایشان است.

چکیده

در ارتباط میان دین و اخلاق، از سه نوع رابطه با رویکرد پدیدارشناسانه می‌توان نام برد: تباین، اتحاد و تعامل. در این بین رابطه تعاملی، نشانگر استقلال هویت دین و اخلاق در عالم ثبوت و درعین‌حال، تعامل میان آنها در عالم اثبات خواهد بود. بر اساس این نوع رابطه، نسبت میان دین و اخلاق، عموم و خصوص من‌وجه است. در همین راستا، بهره‌گیری از قواعد مهم و عمومی در اخلاق و فقه و تبیین روابط میان آنها، شناخت بهتری از رابطه تعاملی را فراهم می‌کند. برای روشن شدن این تعاملات، الگوی تطبیق «قاعده طلایی» معروف به چکیده اخلاق، به عنوان یک قاعده جامع‌الاطراف و مورد پذیرش بیشتر مکاتب اخلاقی با «قاعده لاضرر و لاضرار» به عنوان یک قاعده عمومی و پرکاربرد برای استنباط احکام در حوزه‌های فردی و اجتماعی در فقه، به منظور شناسایی رابطه میان این دو قاعده مطرح گردیده است تا پاسخگوی این پرسش باشد که در محتوا و کارکرد قاعده لاضرر و لاضرار، چه عناصر و مؤلفه‌هایی از قاعده زرین اخلاق دیده می‌شود. در این مسیر قاعده طلایی و قاعده لاضرر و لاضرار مورد واکاوی مفهومی و گزاره‌ای قرار گرفته‌اند و مفاهیمی مانند «خود»، «دیگری» و «پسند/ناپسند» در شکل سلبی، به عنوان عناصر هویت‌ساز از این دو قاعده استخراج گردید؛ نتیجه این استخراج، به همراه همبستگی دو قاعده در تخیل آگاهانه فرد در اجرای دو قاعده، زبان مشترک میان این دو را مشخص نمود که این امر زمینه‌ساز نمونه‌ای از تعامل اثباتی و پدیدارشناسانه میان دین و اخلاق محسوب می‌گردد.

واژگان کلیدی: قاعده زرین اخلاق، قاعده لاضرر و لاضرار فقه، دین، اخلاق، خود، دیگری،

ضرر

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱
فصل اول: مفاهیم و کلیات.....	۴
۱-۱. کلیات.....	۵
۱-۱-۱. فرضیه.....	۵
۱-۱-۲. روش پژوهش.....	۵
۱-۱-۳. پیشینه پژوهش.....	۵
۱-۱-۴. سؤالات پژوهش.....	۸
۱-۱-۵. ضرورت پژوهش.....	۸
۲-۱. مفهوم‌شناسی.....	۹
۱-۲-۱. قاعده.....	۹
۱-۱-۲-۱. قاعده زرین.....	۹
۲-۱-۲-۱. قاعده لاضرر.....	۱۸
۲-۱-۴. رابطه دین و اخلاق.....	۲۱
فصل دوم: قاعده زرین اخلاق.....	۲۲
۱-۲. جایگاه قواعد اخلاقی در اخلاق.....	۲۳
۲-۲. روش‌های استخراج قواعد عمومی اخلاق.....	۲۴
۳-۲. تاریخچه قاعده زرین.....	۲۵
۱-۳-۲. قاعده زرین در ادبیات علمی.....	۲۷
۲-۳-۲. قاعده زرین در ادیان.....	۳۵
۴-۲. جایگاه قاعده زرین در گستره علم اخلاق و دایره شمول افراد.....	۳۹

- ۴۵-۴-۱. گستره شمول افراد در قاعده طلایی..... ۴۵
- ۴۶-۵. ویژگی‌های قاعده زرین..... ۴۶
- ۴۶-۱-۵-۲. ویژگی‌های عمومی قاعده زرین..... ۴۶
- ۴۷-۱-۱-۵-۲. قدمت اعتقاد به قاعده زرین..... ۴۷
- ۴۷-۲-۱-۵-۲. مقبولیت عمومی و گسترده قاعده زرین..... ۴۷
- ۴۷-۳-۱-۵-۲. سادگی قاعده زرین..... ۴۷
- ۴۸-۴-۱-۵-۲. دامنه کاربرد قاعده زرین..... ۴۸
- ۴۹-۶. مؤلفه‌های قاعده زرین..... ۴۹
- ۵۰-۱-۶-۲. مؤلفه «خود» در قاعده زرین..... ۵۰
- ۵۴-۲-۶-۲. مؤلفه «دیگری» در قاعده زرین..... ۵۴
- ۵۵-۳-۶-۲. پسندیدن یا نپسندیدن..... ۵۵
- ۵۷-۷-۲. تحلیل گزاره قاعده زرین..... ۵۷
- ۵۸-۱-۷-۲. سورها در قاعده زرین..... ۵۸
- ۶۱-۸-۲. تحلیل ماهیت صورت‌های سلبی و ایجابی قاعده زرین..... ۶۱
- ۶۸-۹-۲. نقش تخیل در قاعده زرین..... ۶۸
- ۷۰-۱۰-۲. کارکردهای قاعده زرین..... ۷۰
- ۷۲-۱۱-۲. عدم جایگزینی قاعده زرین اخلاقی از سایر قواعد اخلاقی..... ۷۲
- ۷۳-۱۲-۲. قاعده زرین؛ نقدها و پاسخ‌ها..... ۷۳
- ۸۱- فصل سوم: قاعده لاضرر و لاضرار..... ۸۱
- ۸۲-۱-۳. جایگاه قاعده فقهی در فقه..... ۸۲
- ۸۴-۲-۳. اقسام قواعد فقهی..... ۸۴
- ۸۴-۳-۳. ضرر و ضرار در اصطلاح فقها..... ۸۴

- ۹۲-۴. تاریخچه قاعده لاضرر و لاضرار.....
- ۹۲-۴-۱. قاعده لاضرر در نگاه فقهای شیعه.....
- ۹۳-۴-۲. قاعده لاضرر در نگاه فقهای اهل تسنن.....
- ۹۴-۳-۵. رابطه قاعده لاضرر با سایر ادله فقهی.....
- ۹۷-۳-۶. ظرفیت فقهی و اجتماعی قاعده لاضرر.....
- ۹۹-۳-۷. ادله اثبات قاعده لاضرر.....
- ۹۹-۳-۷-۱. آیات قرآن.....
- ۱۰۱-۳-۷-۲. روایات.....
- ۱۰۶-۳-۷-۳. اجماع.....
- ۱۰۶-۳-۷-۴. حکم عقل و بنای عقلا.....
- ۱۰۷-۳-۸. دیدگاه‌های مختلف پیرامون مفهوم قاعده لاضرر.....
- ۱۰۸-۳-۸-۱. نفی حکم ضرری.....
- ۱۰۹-۳-۸-۲. نفی حکم به لسان نفی موضوع.....
- ۱۱۱-۳-۸-۳. نفی ضرر غیر متدارک.....
- ۱۱۲-۳-۸-۴. نفی ضرر در روابط اجتماعی.....
- ۱۱۳-۳-۸-۵. حمل نفی بر نهی.....
- ۱۱۶-۳-۸-۶. توسعه در مفهوم ضرر و فهم عرفی.....
- ۱۱۹-۳-۹. قلمرو قاعده لاضرر.....
- ۱۲۰-۳-۹-۱. ضرر نوعی و شخصی در قاعده لاضرر.....
- ۱۲۰-۳-۹-۲. امور وجودی و عدمی در قاعده لاضرر.....
- ۱۲۴-۳-۹-۳. ضرر مادی و معنوی در قاعده لاضرر.....
- ۱۲۵-۳-۱۰. همبستگی قاعده عدالت با قاعده لاضرر و لاضرار.....

فصل چهارم: رابطه قاعده زرین و قاعده لاضرر و لاضرار.....	۱۳۳
۱-۴. مفهوم «خود» و «دیگری» در قاعده زرین و قاعده لاضرر.....	۱۳۵
۲-۴. مقایسه نقش تخیل در فرآیند اجرای قاعده زرین و قاعده لاضرر و لاضرار.....	۱۳۷
۳-۴. رابطه «خود» و «دیگری» در قاعده زرین و قاعده لاضرر.....	۱۴۰
۱-۳-۴. توازن در اصالت «خود» و «دیگری».....	۱۴۱
۲-۳-۴. ترجیح نگاه «ذاتی» بر نگاه «بزاری» خود و دیگری.....	۱۴۳
۳-۳-۴. «عرضی» و «ذاتی» در ارتباط میان خود و دیگری.....	۱۴۵
۴-۴. «ضرار» و «نپسندیدن».....	۱۴۸
۵-۴. رابطه صورتهای قاعده زرین و قاعده لاضرر و لاضرار.....	۱۵۰
۶-۴. شباهتهای کارکردی قاعده زرین و قاعده لاضرر و لاضرار.....	۱۵۲
۱-۶-۴. وجدان و عدالت.....	۱۵۳
۲-۶-۴. مهار خودمحوری.....	۱۵۴
۷-۴. ویژگی خاص در قاعده لاضرر و لاضرار.....	۱۵۵
۸-۴. گستره اجرا در قاعده زرین و قاعده لاضرر و لاضرار.....	۱۵۶
نتیجه گیری.....	۱۵۸
فهرست منابع.....	۱۶۱
Abstract.....	۱۷۰

مقدمه

ارتباط بین دین و اخلاق همواره یکی از مسائل مهم پژوهشگران حوزه فلسفه اخلاق بوده و هست. به صورت کلی و با توجه به تعریف‌های گسترده‌ای که از مفهوم دین و اخلاق، ارائه شده است، بر اساس رویکردهای هستی‌شناسانه، معرفت‌شناسانه و زبان‌شناسانه با طیف‌های وسیعی از رابطه دین و اخلاق در عرصه پژوهش مواجه هستیم. به نظر می‌رسد با اتخاذ رویکرد پدیدارشناسانه در طول تاریخ به سه نوع رابطه تباین، اتحاد و تعامل دست می‌یابیم که التزام به هر یک نتایج جداگانه‌ای را در تحلیل احکام و گزاره‌های مختلف اخلاقی و دینی از سوی پژوهشگران به دنبال خواهد داشت. البته دامنه این تحلیل‌ها بین فیلسوفان غربی با توجه به تنوع گرایش‌ها و نحله‌های مختلف از عمق و بسامد بسیار زیادی برخوردار است. به وضوح می‌توان مشاهده کرد که ایشان ضمن مباحث عمیق و معرفت‌شناسانه‌شان با ایجاد مبانی مختلف به ارائه نظام جدید از رابطه اخلاق با دین پرداخته‌اند؛ بنابراین در تصویر جدید عملاً علم اخلاق با اعلام استقلال از دین، مسائل اصلی خود را از منابعی مثل عقل، قراردادهای اجتماعی و تجربه بشری حل می‌کند. هرچند نمی‌توان ریشه‌های فرهنگی و تاریخی شکل‌گیری این جدایی را از نظر دور نگه داشت، اما نگاه کاملاً استقلالی به علم اخلاق نیز به صورت عام و مطلق و حتی خاص‌گرایی تمامی ادیان را به چالش جدایی می‌کشد. سوی دیگر طیف نیز اندیشمندانی‌اند که لزوماً با خاستگاه و نگرش دینی و تأکید بر پایگاه اتحاد بین دین و اخلاق، قائل به نظریه استنتاج اخلاق از دین هستند. این افراد ضمن فروکاستن اخلاق به دین، امکان وقوعی و منطقی اخلاق بدون دین را منتفی دانسته و معتقدند اصول اخلاقی منحصراً از طریق تعالیم و آموزه‌های دینی قابل استحصال است و هیچ‌گونه استقلال ذاتی ندارند؛ بنابراین نسبت بین علم اخلاق و دین به لحاظ منطقی عموم و خصوص مطلق خواهد بود. اما نظر سومی که پایه اصلی سؤالات پژوهشی بر مبنای آن خواهد بود، استقلال هویت دین و اخلاق از یکدیگر در عالم ثبوت و در عین حال تعامل بین آن‌ها در عالم اثبات است. این نظر که به عنوان «تعامل» بین دین و اخلاق شناخته می‌شود، حکایت‌گر نوعی رابطه منطقی بین دین و اخلاق است و هر دو را نیازمند به یکدیگر در پاره‌ای از گزاره‌ها می‌داند. به بیان دیگر، پذیرش برخی از گزاره‌های دینی متوقف بر پذیرش

برخی از مفاهیم و قضایای اخلاقی است و تعریف برخی مفاهیم اخلاقی، تصدیق پاره‌ای از گزاره‌های اخلاقی و علم به بعضی از جزئیات احکام اخلاقی، همگی متوقف بر دین و گزاره‌های دینی هستند.

بر اساس این دیدگاه، نسبت بین علم اخلاق و دین به لحاظ منطقی عموم و خصوص من وجه خواهد بود. با توجه به اینکه قواعد هریک از این دو علم، نقش مهمی در شکل‌گیری حوزه اخلاق و استنباط احکام دینی در حوزه فردی و اجتماعی دارد، اگر رابطه بین قواعد مهم و عمومی اخلاقی و قواعد اصلی و پایه‌ای استنباط احکام دینی که مورد استفاده اندیشمندان استخراج احکام قرار می‌گیرد بررسی شود، تعاملات این دو حوزه وضوح بیشتری خواهد یافت. به بیان دیگر، به این نتیجه خواهیم رسید که احکام دینی به چه میزان از توجیه اخلاقی برخوردار هستند. از این حیث جهت تقریب بیشتر مسئله به ذهن و دستیابی ملموس‌تر به این رابطه، از بین قواعد اخلاقی در علم اخلاق، قاعده زرین را به عنوان یک قاعده عمومی و مورد پذیرش بیشتر نحله‌های اخلاقی انتخاب کردیم. درباره قواعد دینی نیز با انتخاب دین اسلام، علم فقه به عنوان مرجع تعیین فعل افراد و اجتماع تعیین گردید و از میان قواعد فقه که در طول استخراج احکام مکلفین مورد استفاده قرار می‌گیرد، قاعده لاضرر و لاضرار به عنوان یکی از قواعد استنباط احکام دینی انتخاب شد.

سؤال مهم این است که آیا بین قاعده زرین اخلاقی که یک قاعده کلی و مورد پذیرش بیشتر مکاتب اخلاقی است و قاعده لاضرر و لاضرار که یکی از پرکاربردترین قواعد در استنباط‌های فقهی است، رابطه‌ای برقرار است؟ اگر رابطه بین دو قاعده قابل تشخیص است، برای شناخت این رابطه، به شناخت عناصر اصلی تشکیل‌دهنده قاعده زرین و گستره عملکرد آن نیاز است؛ از سوی دیگر برای تشخیص نوع ارتباط بین این دو قاعده، ناگزیر هستیم خاستگاه تشکیل قاعده لاضرر، موارد کاربرد و مفهوم و منطوق آن را نیز به خوبی شناخته و ارزیابی کنیم.

این پژوهش در ۴ فصل تدوین شده است. فصل اول شامل کلیاتی همچون مفهوم‌شناسی است. در فصل دوم، ماهیت قاعده طلایی و مؤلفه‌ها، گستره، پیشینه و ویژگی‌های خاص آن بررسی می‌شود و مفاهیم و گزاره‌های آن تحلیل می‌شود. فصل سوم،

ضمن سنجش اعتبار قاعده لاضرر و لاضرار در ادبیات علمی فقه، کارکردهای فقهی و فرافقهی این قاعده بررسی خواهد شد و مؤلفه‌هایی از آن که دارای کارکردهای اخلاقی است، اصطیاد می‌شود. فصل آخر، ماحصل پژوهش است و در آن ربط و نسبت قاعده طلایی با قاعده لاضرر و لاضرار تحلیل و بررسی خواهد شد؛ همچنین فرضیات پژوهش درباره ارتباط و چگونگی این رابطه مورد واکاوی قرار خواهد گرفت.

با انجام این پژوهش و ایجاد رابطه بین قواعد اخلاقی و قواعد فقهی می‌توان به الگویی جدید از رویکرد تعامل دین و اخلاق دست یافت و از این طریق فضای جدیدی را در تعاملات علم اخلاق و علم فقه ایجاد نمود؛ چه‌بسا بسیاری از تقابل‌ها و تعارضاتی که بین فقه و اخلاق تبدیل به مسئله شده است، از این راه قابل حل باشد.

فصل اول: مفاهیم و کلیات

۱-۱. کلیات

۱-۱-۱. فرضیه

بین قاعده زرین و قاعده فقهی لاضرر ارتباط معنی دار وجود دارد؛ به این معنی که قاعده لاضرر و لاضرر در درون خود از قاعده زرین بهره می برد؛ در نتیجه استنباط احکام دینی بر پایه اخلاق صورت می پذیرد و همین امر در به نوعی اخلاقی بودن احکام الهی و تعامل بین دین و اخلاق را بازگو می کند.

۱-۱-۲. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کیفی است. با توجه به رویکردهای پژوهشی کیفی و همچنین مقایسه ای بودن موضوع پژوهش، رویکرد مورد نظر در تجزیه و تحلیل داده های پژوهش از نوع تحلیلی-استنتاجی است.

۱-۱-۳. پیشینه پژوهش

با توجه به بررسی های انجام شده، تحقیق مناسبی در زبان فارسی و عربی در باب «رابطه قاعده زرین اخلاق و قاعده لاضرر و لاضرر فقه» یافت نشد؛ اگرچه کتابها، مقالات و پایان نامه های متعددی به قاعده طلایی و قاعده لاضرر و لاضرر و همچنین رابطه فقه و اخلاق، از جهت ماهیت، گستره، کاربرد و نحوه تعامل آن دو پرداخته اند که از میان آنها می توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. کتاب «درآمدی بر فلسفه اخلاق معاصر» نوشته هری. ج. گنسلر، با ترجمه مهدی

اخوان.

۲. کتاب «اخلاق و قاعده طلایی» اثر هری. ج. گنسلر که در سال ۲۰۱۳ منتشر شد و

تاکنون به فارسی ترجمه نشده است.

۳. کتاب «فقه و اخلاق اسلامی» نوشته مهدی احمدپور: در این نوشتار نویسنده با

تحلیل و معرفی گزاره های فقهی و اخلاقی و مقایسه آنها تفاوت و شباهت آنها را

یادآور شده و همین مقایسه را در مبانی علم فقه و اخلاق، منابع، روش‌ها، اهداف و تعاملات این دو حوزه انجام می‌دهد.

۴. کتاب «بررسی رابطه فقه و اخلاق» نوشته اعظم شفیعی: نویسنده با تبیین مفهوم فقه و اخلاق به بیان اقسام رابطه آنها پرداخته و در این رابطه مقایسه و هم‌سنجی را در قلمرو منابع، موضوع، هدف، حداکثری و حداقلی بودن و ضمانت اجرایی مورد بررسی و کاوش قرار داده است.

۵. کتاب «رابطه دین و اخلاق» نوشته سید محمد عالمی: در این نوشته با تعریف معنای دین و اخلاق به روابط میان آنها از جهت اتحادی، تبیین و تعامل به صورت مبسوط پرداخته شده است.

۶. کتاب «دین و اخلاق؛ بررسی گونه‌های وابستگی اخلاق به دین» نوشته جواد دانش: در این کتاب نویسنده با معرفی انحای نسبت دین و اخلاق، وابستگی معناسانسانه اخلاق به دین، وابستگی وجودشناسانسانه، وابستگی معرفت‌شناسانسانه و روان‌شناسانسانه دین به اخلاق را مورد بررسی و تحلیل قرار داده است.

۷. کتاب «مناسبات فقه و اخلاق» به کوشش محمد هدایتی: این کتاب که حاوی مجموعه مصاحبه اندیشمندان حوزه فقه و اخلاق است، به بررسی پارادایم‌های فردنگر و نظام‌محور فقه و نظریات و مکاتب مختلف اخلاقی پرداخته و در ذیل این مباحث و مصاحبه‌ها، درجه هم‌گرایی و سطح تماس اخلاق و فقه و انگیزه‌های معرفتی، اجتماعی و سیاسی بازخوانی نسبت فقه و اخلاق مورد بررسی قرار گرفته است.

۸. کتاب «تأثیر اخلاق در اجتهاد» به کوشش سعید ضیایی‌فر: در این نوشتار که حاصل مصاحبه‌ها با اساتید برجسته حوزه اخلاق و فقه است، تلاش شده ضمن تبیین جایگاه فقه و اخلاق از ترابط این دو حوزه نسبت به هم پرده برداشته شود و ضمن ارائه انواع نظرها به نمونه‌های چالش‌برانگیز رابطه فقه و اخلاق اشاره شود و دیدگاه‌های حل تعارض بین آنها را از دیدگاه این اندیشمندان استخراج نماید.

۹. کتاب «دین و اخلاق»، مؤلفان: اوی ساگی و دانیل استاتمن به ترجمه ابراهیم رضایی: در این کتاب به بیان انواع روابط دین و اخلاق و همچنین منازعت بین آنها، به صورت تفصیلی و تحلیلی با رویکردی برون‌دینی پرداخته‌اند. تبیین آرای متنوع، نگاه حداکثری، حداقلی و معتدل وابستگی اخلاق به دین و تطبیق آن بر نظریه ناظر آرمانی (DCM) به صورت کاربردی با رویکرد وجودشناسانه، معرفت‌شناسانه و روانشناسانه از مزیت‌های مهم این کتاب تخصصی در زمینه رابطه دین و اخلاق است.

۱۰. کتاب «دین و اخلاق» نوشته جان هر و ترجمه مهدی محمدی اصل: این کتاب توسط دانشنامه استنفورد تهیه گردیده است و به بررسی رابطه دین و اخلاق در ادیان ابراهیمی، یونان، فلسفه قرون وسطی و فلسفه مدرن می‌پردازد و تفسیرهای موجود در طول این دوره‌ها را بیان می‌کند.

۱۱. مقاله «قاعده زرین در حدیث و اخلاق» نوشته سید حسن اسلامی: این مقاله به بررسی قاعده زرین در متون حدیثی و جایگاه آن در اخلاق اسلامی می‌پردازد. تبیین گسترده این قاعده در اسلام به مرور ادبیات حوزه دینی می‌کوشد تا ضمن رفع ابهام‌ها به نقش این قاعده در فهم مسائل اخلاقی، حفظ حیات فضیلت‌مدار، داوری صحیح و اجرای اخلاق عملی تأکید کند.

۱۲. مقاله «گستره کارآمدی قاعده فقهی لاضرر» نوشته عبدالحسین رضایی راد؛

۱۳. مقاله «اثبات حکم با قاعده لاضرر» نوشته سید علی محمد یشربی و جواد محمودی؛

۱۴. مقاله «باز پژوهی در مفهوم ضرر و ضرار و مفاد قاعده لاضرر و لاضرار» نوشته هادی شعبانی؛

۱۵. مقاله «محدوده قاعده لاضرر در قانون‌گذاری؛ تبیین دیدگاه امام خمینی و شهید صدر» نوشته فریبا علاسوند.

با جستجوی انجام گرفته، علی‌رغم مقالات خوب و مناسبی که در حوزه «فقه و اخلاق» و «دین و اخلاق» نگارش شده بود، در موضوع مورد تحقیق این رساله تاکنون پژوهشی انجام نشده است و از این نظر رویکردی نو و بدیع محسوب می‌گردد.

۱-۱-۴. سؤالات پژوهش

۱-۱-۴-۱. سؤال اصلی

در محتوا و کارکرد قاعده لاضرر و لاضرار چه عناصر و مؤلفه‌هایی از قاعده زرین اخلاق وجود دارد؟

۱-۱-۴-۲. سؤالات فرعی

۱. عناصر اصلی و هویت‌ساز و گستره عملکرد قاعده زرین چیست؟
۲. خاستگاه تشکیل قاعده لاضرر، عناصر مفهومی و گزاره ای؛ مفهوم و منطوق آن در شکل‌دهی احکام دینی و موارد کاربرد آن چیست؟
۳. شناخت عناصر رابطه‌ساز و نوع رابطه قاعده لاضرر با قاعده زرین چگونه است؟

۱-۱-۵. ضرورت پژوهش

دستیابی به رابطه بین قاعده زرین اخلاقی و قاعده فقهی لاضرر و لاضرار، از مهم‌ترین اهداف تحقیق است که در ضمن آن اصل قاعده هم مورد تحلیل و ارزیابی قرار می‌گیرد تا بتوان نوع رابطه بین آن‌ها را مشخص نمود. با پی بردن این رابطه می‌توان به سایر رابطه بین قواعد را نیز بررسی نمود و به ایجاد رابطه کلی بین قاعده اخلاقی و قواعد فقهی که در استنباط احکام فقهی مورد استفاده قرار می‌گیرد اذعان داشت. با این توضیح می‌توان از جایگاه تعاملی بین اخلاق و دین را دفاع نمود. بسیاری از تعارضات بین این دو علم را به نقطه مطلوب هدایت کرد.

۲-۱. مفهوم‌شناسی

برای تبیین ظرفیت فقهی قاعده لاضرر در ارتباط با قاعده طلایی ضروری است اصطلاحات و مفاهیم مرتبط با آنها معناشناسی شود؛ بدین ترتیب در ذیل به اصطلاحات اساسی این تحقیق پرداخته می‌شود.

۱-۲-۱. قاعده

۱-۱-۲-۱. قاعده زرین^۱

با وجود تفاوت انسان‌ها در جهان‌بینی و ایدئولوژی‌های خود و بروز آن در اندیشه و عمل افراد، تبار تاریخی و مطالعات فلسفی و انسان‌شناسانه نشان می‌دهد که انسان‌ها در پذیرش قواعد عقلانی تا حد زیادی یکسان عمل می‌نمایند. عمومیت و شمول، دو خصیصه اصلی این قواعد است. در عرصه اخلاق نیز همواره قواعد عقلانی مطرح بوده و مورد تأکید مکاتب و نظام‌های اخلاقی قرار گرفته است. «قاعده طلایی»، «پیرو وجدان بودن»، «در موارد مشابه ارزش‌گذاری مشابه داشتن» و «امر مطلق» در اندیشه کانت از جمله این قواعد محسوب می‌شوند. در این بین، قاعده طلایی به عنوان یک اصل صوری اخلاقی، از مقبولیت، توسعه و کاربرد بیشتری نسبت به سایر قواعد برخوردار است؛ همچنین با ارائه مدل سازگاری منطقی و اجرای اصل تعمیم‌پذیری، پویا و رویش متناسبی در حوزه‌های مختلف اعم از ادیان، روان‌شناسی و مکاتب و نحله‌های اخلاقی و فلسفی یافته است.

همانطور که ذکر شد، باتوجه به ماهیت صوری بودن قاعده طلایی به اخلاق مادی و اخلاق صوری به تفکیک اشاره خواهیم کرد.

اخلاق مادی

در بخش مادی اخلاق می‌توان گفت مفاهیم و گزاره‌هایی که در نظام‌های اخلاقی و نظریه‌های مربوط به آن تولید می‌شود، موجب شکل‌گیری هنجارهایی خواهد شد. هنجارهای اخلاقی به عنوان ملاک و مبنای فرد در تصمیم‌گیری‌های اخلاقی کاربرد و نمود

۱. The Golden Rule